

DOI 10.37491/UNZ.102.6
УДК 336.221 (477+)
JEL Classification H 25

Віктор СИНЧАК¹,
Михайло ЛУКОМСЬКИЙ²

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОДАТКОВИХ ПРЕФЕРЕНЦІЙ В ОПОДАТКУВАННІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Проаналізовано показники діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні та окремих зарубіжних країнах. Визначено відмінності між деякими показниками діяльності суб'єктів малого підприємництва країн-членів Європейського Союзу та України. Наголошено на низьких показниках діяльності малого підприємництва в Україні. Зосереджено увагу на низьких показниках зайнятості населення у малому бізнесі та реалізації продукції українськими суб'єктами малого підприємництва, як порівняти з країнами-членами ЄС. Узагальнено підходи до використання податкових преференцій в оподаткуванні суб'єктів малого підприємництва в деяких зарубіжних країнах. Установлено гнучку систему податкових пільг і особливості у використанні спеціальних режимів оподаткування для малого бізнесу в деяких зарубіжних країнах. Виділено та охарактеризовано три групи податкових пільг з характерними для них ознаками в зарубіжних країнах. До

¹ доктор економічних наук, професор, професор кафедри, фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, synchak@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-8957-3654>.

² аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, selflearner@ukr.net, <https://orcid.org/0009-0008-2445-9365>.

першої групи віднесено податкові пільги, які дозволяють зменшити суму доходу за рахунок різних відрахувань. Другу групу сформовано із податкових пільг, які дозволяють зменшити суму податку на прибуток з оподаткованого прибутку. Третю групу склали податкові пільги, які передбачають звільнення від обов'язку сплачувати певний вид податку. Визначено спрощену систему оподаткування в Україні основною формою державної підтримки суб'єктів малого підприємництва. Запропоновано покращувати показники діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні завдяки використанню гнучкої системи податкових пільг в оподаткуванні з урахуванням узагальненого досвіду в досліджуваних зарубіжних країнах. До узагальненого кола пільг віднесено запровадження в умовах загальної системи оподаткування диференційованих податкових ставок з податку на прибуток для новоутворених суб'єктів малого підприємництва. Доведено необхідність збереження спрощеної системи оподаткування в післявоєнному періоді відновлення України.

Ключові слова: суб'єкти малого підприємництва, малий бізнес, суб'єкти малого та середнього підприємництва, податкові пільги, єдиний податок, оподаткування, спрощена система оподаткування, податкова система України, податкове регулювання, податкова політика.

Постановка проблеми. Оподаткування суб'єктів малого підприємництва (далі — СМП) є одним із інструментів впливу на підприємницьку активність. Вагоме місце в його переліку займає спрощена система оподаткування, яку згідно з Національною стратегією доходів до 2030 року планується не розповсюджувати в перспективі на юридичних осіб. У разі її відсутності для вказаної категорії осіб ще більше погіршуватимуться основні економічні показники, окремі з яких — суттєво менші, як порівняти з малим бізнесом деяких зарубіжних країн. Не виключається й можливе порушення принципу соціальної справедливості податкового законодавства через неврахування платоспроможності СМП, у випадку їх переведення на загальну систему оподаткування.

Означене в загальному окреслює науково-практичну проблему у українському податковому просторі та визначає напрям дослідження зарубіжного досвіду оподаткування суб'єктів малого підприємництва в контексті його порівняння з українською практикою та теоретико-методологічним базисом, сформованим ученими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Подібний інтерес до окресленої проблематики об'єднує дослідження українських і зарубіжних вчених. До сформованого напрямку наукових розвідок відносимо праці О. Грицай, Н. Дібрової, Е. Доаке, А. Зінченко, О. Лаврової-Манзенко, Н. Ліщук, Є. Манзенко, Н. Марку, Н. Овсюк, Т. Романа, В. Русу, Л. Сідельникової, А. Сірітеану, С. Скрипник, М. Слатвінської, В. Уманської, Я. Холодної, Т. Чижової [1–5] та інших дослідників і дослідниць.

Критично-фіскальна значимість та пріоритети розвитку спрощеної системи оподаткування малого бізнесу розглянуті у працях М. Анесса, А. Брессана [6], Б. Бріса, Т. Добрунік, К. Коліна, М. Мас-Монсеррата [6–8] та низки інших авторів і авторок. Долучалися до її дослідження й автори публікації [9].

Водночас вплив результатів проведених досліджень і затверджені в Національній стратегії доходів до 2030 року напрями реформування податкової політики, особливо для суб'єктів малого підприємництва, посилюють дослідницький інтерес до досвіду використання податкових преференцій в оподаткуванні малого бізнесу в деяких зарубіжних країнах для можливого поширення в Україні.

Мета статті — узагальнити показники діяльності й особливості застосування податкових преференцій в оподаткуванні суб'єктів малого підприємництва в нашій державі і деяких зарубіжних країнах та на підставі узагальнень обґрунтувати основні напрями використання податкових пільг в українській податковій системі в післявоєнний період відновлення України.

Виклад основного матеріалу. Суб'єкти малого та середнього підприємництва (далі — МСП) в розвинутих країнах традиційно вважаються акселераторами економіки. Їхня частка у структурі бізнесу в найбільших світових економіках складає понад 95 % [10]. Аналіз стану і результатів діяльності малого бізнесу в Україні, з урахуванням наведеного індикатора, дозволяє виокремити декілька вагових показників (рис. 1). Серед них — майже незмінна частка суб'єктів малого підприємництва в загальній кількості суб'єктів господарювання (далі — СГ). Так, у періоді з 2010 року по 2023 рік вона знаходилася у межах 94,31–95,26 % відповідно. Чисельність зайнятих у малому бізнесі зростала, хоч і недостатньо (від 27,20 % до 27,55 %). Це свідчить про чисельну стабільність і достатню соціально-економічну роль останнього.

Вагомим показником є обсяг реалізованої продукції СМП у загальній величині її продажу СГ. Наголосимо, що в аналізованому періоді він мав тенденцію до зростання (від 16,88 % до 19,83 %). Позитивну зміну показника в аналізованому періоді пов'язуємо зі сприятливим для СМП бізнес-кліматом, зокрема і податковим. Підтвердження вбачаємо в частці СМП (70 % і більше), які стабільно отримують балансовий прибуток. Однак у цієї категорії осіб частка сплаченого податку на прибуток знаходиться у межах лише 9,61 % (в 2010 році) і 15,82 % (в 2023 році). Це свідчить про його незначну фіскальну ефективність при сплаті СМП. Для порівняння зазначимо, що в цьому ж періоді частка податку на прибуток суб'єктів господарювання загалом становила майже 3 % ВВП [16].

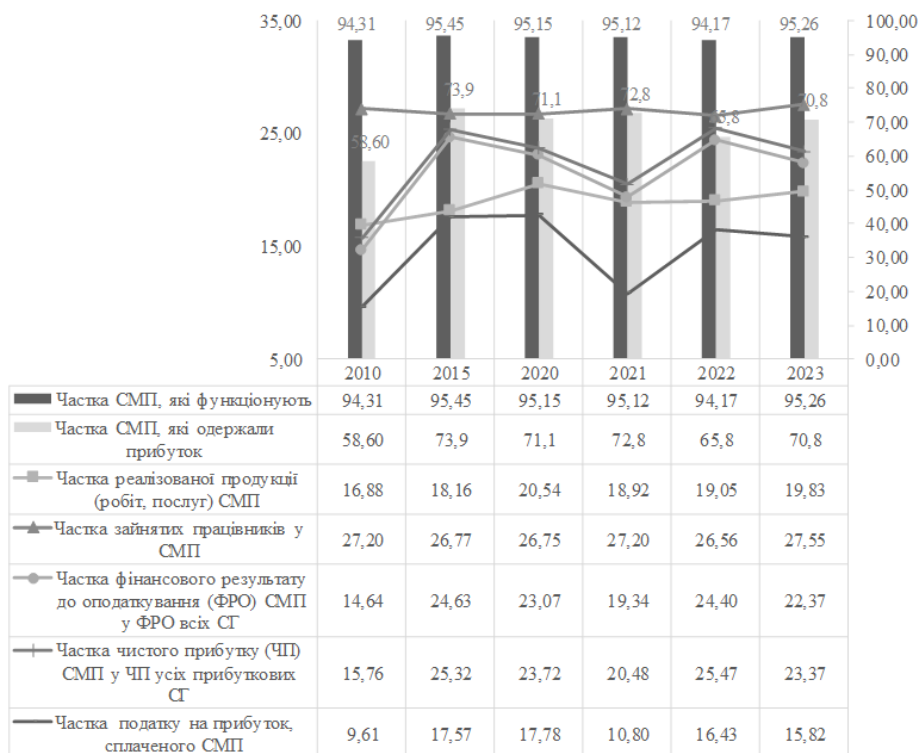

Рис. 1. Частка показників суб'єктів малого підприємництва у зведених даних СГ України, %

Примітка: складено за даними [11; 12; 13; 14; 15].

Аналіз показників діяльності СМП в Україні показує деякі відмінності при їх порівнянні з аналітичними відомостями малого бізнесу зарубіжних країн, зокрема Європейського Союзу (далі — ЄС). Так, за даними 2023 року, за якими здійснювався порівняльний аналіз, помічаємо відхилення між основними ознаками вітчизняних СМП і країн ЄС (рис. 2). Означена різниця спостерігається в чисельності зайнятих осіб і в обсягах реалізованої продукції. Зауважимо, що в ЄС названі показники в діяльності СМП є ключовими, адже вони характеризують зайнятість працездатних осіб у малому бізнесі та демонструють його роль у створенні валового регіонального продукту на відповідній території. Тому розвиток СМП, як і покращення показників їхньої діяльності, є важливим орієнтиром для податкової політики у країнах-членах ЄС зокрема та в державній підтримці економічного зростання загалом.

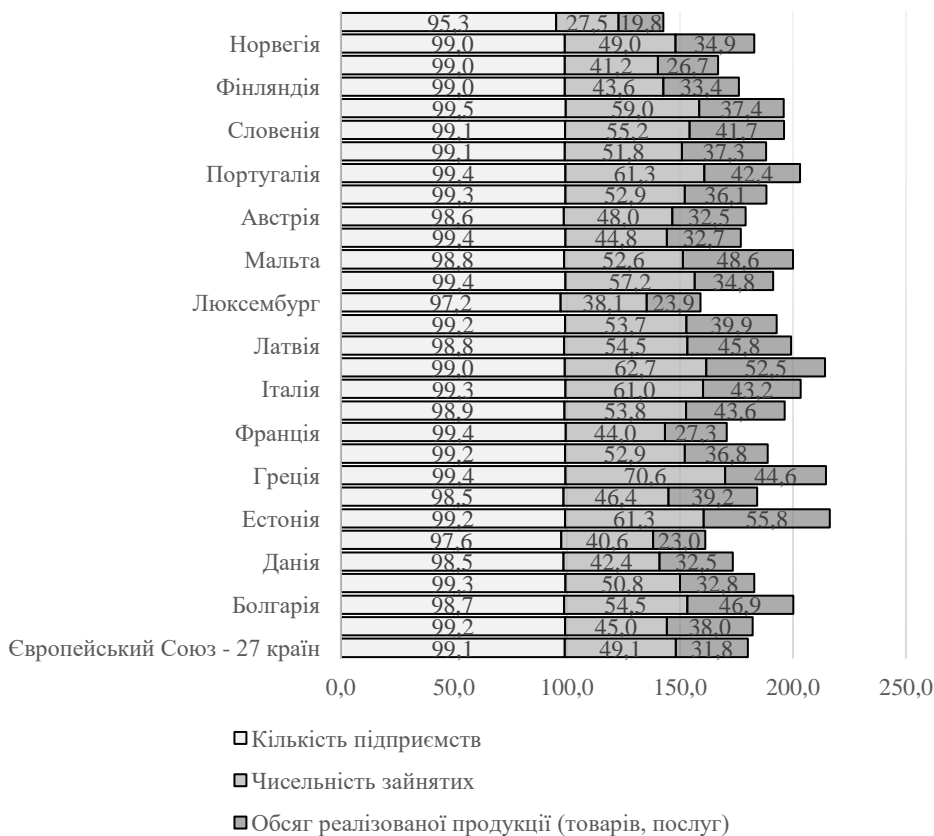

Рис. 2. Частка показників суб'єктів малого підприємництва у зведених даних ЄГ України та країн-членів ЄС у 2023 році, %

Примітка: складено за даними [13; 17].

Результатами порівняльного аналізу підтверджено (рис. 2), що в Україні також наявна висока частка СМП (95,3 %) у загальній кількості ЄГ. За цим індикатором наша держава наблизилася до країн ЄС, адже в деяких із них він перевищує 99% (Фінляндія — 99,0 %; Нідерланди — 99,4 %; Іспанія — 99,2 % тощо). Однак, за показниками чисельності зайнятих осіб у СМП і обсягами реалізованої ними продукції, Україна суттєво поступається. Так, лише 27,5 % із числа зайнятих в Україні припадає на суб'єктів малого підприємництва. Для порівняння: у Греції, Естонії та Португалії такий показник перевищує 60 % (див. рис. 2).

Також значною є різниця в обсягах реалізованої продукції. В Україні цей показник сягає лише 19,8 %, тоді як у більшості країн ЄС — понад 30 % (31,8 % — у середньому по ЄС). Натомість у трьох прибалтійських країнах вказаний індикатор ще більший (Литва — 39,9 %, Латвія — 45,8 %, Естонія — 55,8 %), ніж у середньому по ЄС.

Отже, виявлені відмінності в означених показниках діяльності СМП в Україні та ЄС посилюють необхідність встановлення основних причин. З огляду на результати аналізу, констатуємо, що малий бізнес в Україні і надалі потребує державної підтримки для більш результативної інтеграції в місцеву і регіональну економічні підсистеми зокрема та національну економічну систему загалом. Серед форм державного сприяння вбачаємо оптимальне оподаткування, *під яким будемо розуміти оподаткування, яке відповідало б інтересам бюджетів і суб'єктів малого підприємництва*. Водночас слід враховувати, що СМП і МСП часто розглядаються як групи підвищеного ризику щодо дотримання податкового законодавства. Це пов'язано, насамперед, із застосуванням ними податкових стратегій, спрямованих на мінімізацію податків [18].

Варто додати, що в Європейському Союзі питання оподаткування СМП і МСП є також не простим. Тому Генеральний директорат ЄС (з питань внутрішнього ринку, промисловості, підприємництва та МСП) здійснює відповідні дослідження у цьому напрямі. Значна частина питань стосується справляння непрямих і прямих податків (ПДВ, податок на прибуток і капітал), подвійного оподаткування, додаткових трансакційних витрат через складні податкові правила [19] тощо. При цьому достатня увага зосереджується на зменшенні податкового навантаження та спрощенні адміністрування податків. Це дозволяє створити сприятливі умови для розвитку малого підприємництва, а отже, і для зменшення його тінізації.

Для порівняння зауважимо, що в Україні оптимізувати означені витрати можливо завдяки використанню СМП спрощеної системи оподаткування, яку деколи називають «способом компромісної детінізації» [5]. Однак саме завдяки їй офіційна реєстрація бізнесу стає привабливішою, як порівняти з роботою в «повній тіні» [5], адже легальна економіка забезпечує законність і правовий захист. Не менш важливою її перевагою є спрощення обліку й обрахунку бази оподаткування зі сплатою єдиного податку (далі — ЄП) й інших помірних платежів. Відтак в Україні це дієвий спосіб, який, з одного боку, сприяє законній мінімізації податків і витрат СМП, а з іншого — впливає на їхню підприємницьку активність [5]. Тож від вибору СГ системи оподаткування багато в чому залежить результат фінансово-господарської діяльності.

Із погляду регуляторної політики та наведеного вище визначення, оптимальна система оподаткування повинна спрямовуватися на мотивацію підприємливості, стимулювання розвитку малого підприємництва, і, звісно, на подальше наповнення державного та місцевих бюджетів. Досвід розвитку МСП в незалежній Україні, й особливо практика в умовах російсько-української війни, підтверджують необхідність і дієвість податкового регулювання та стимулювання з боку держави з використанням податкових інструментів.

Натомість у зарубіжних країнах серед форм державної підтримки СМП і МСП привертають увагу їхні особливості, зокрема: створення рівних умов оподаткування підприємствам із різними організаційно-правовими формами; забезпечення податкової нейтральності для підприємства в разі зміни ним організаційно-правової форми; звільнення деяких підприємств

від необхідності звітувати про результати господарської діяльності та запровадження спрощеної системи обліку та звітності; зменшення ставки податку на прибуток для суб'єктів малого підприємництва тощо. На нашу думку, заслугове поширення досвід поєднання різних форм підтримки для СМП і МСП з використанням податкових пільг, які з урахуванням особливостей сформуємо у три групи [18].

1) *податкові пільги, які дозволяють зменшити суму доходу за рахунок різних відрахувань*. Перша група пільг сприяє зменшенню доходу на суму витрат, понесених при його отриманні. Такі відрахування збільшують грошові потоки підприємств, що особливо важливо для СМП, які перебувають на ранній фазі розвитку або у кризовому стані. При цьому перелік витрат диференціюється за назвою (відрахування на бізнес-витрати, витрати на оплату праці), кількісними показниками (величиною відсотків при нарахуванні амортизації активів) і країнами, які використовують такі інструменти. Так, в Угорщині МСП мають право зменшувати прибуток до оподаткування шляхом збільшення витрат на оплату праці нових працівників. Розрахунок здійснюється способом множення середньоденної зарплати працівника поточного року на кількість найнятих осіб, як порівняти з попереднім роком [18]. Такий порядок застосовується в компаніях, у яких, поперше, в попередньому податковому році працювало не більше п'яти осіб, і, по-друге, які не мають податкових боргів перед бюджетами. Натомість у Японії та Південній Кореї МСП здійснюють пільгові вирахування на представницькі витрати [18]. За їх використання у СМП зменшується оподатковуваний прибуток.

Із погляду врегулювання безнадійної дебіторської заборгованості, заслугове уваги досвід Іспанії. Зокрема, податковим законодавством цієї країни дозволено здійснювати вирахування в розмірі 1 % від її суми [18]. В Іспанії також дозволено зменшувати базу оподаткування до 10 % для створення резерву. Останній не підлягає розподілу та використовується лише для компенсації податкових збитків. Сума податкового резерву обмежена 1 млн євро та використовується протягом п'яти років [18]. Означений інструмент використовується для новоутворених МСП і є для них важливою перевагою.

Особливий практичний інтерес становить процес стимулювання науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (далі — НДДКР) та інвестиційної діяльності, надання податкових канікул новоствореним малим підприємствам тощо. Так, Велика Британія надає МСП пільги з корпоративного податку на НДДКР. Такий інструмент дозволяє отримувати додаткові вирахування поряд із звичайним — на НДДКР [18]. Загалом переваги відрахувань для МСП дозволяють збільшити чистий прибуток, який є джерелом реінвестування та сприяє зменшенню вартості фінансування за рахунок власного капіталу.

До цієї групи пільг відносно прискорену та підвищену амортизацію, на величину якої здійснюються вирахування з оподаткованого доходу. Такий інструмент дозволяє компаніям амортизувати капітальні витрати протягом коротшого періоду, як порівняти зі строком корисного викорис-

тання активу. Це погоджує теперішню вартість амортизаційних відрахувань з вартістю майбутнього періоду інвестування. Тож теперішня вартість амортизаційних відрахувань є найбільшою тоді, коли амортизується актив. Окреслений інструмент активно використовується в Австралії, Бельгії, Чилі, Франції, Німеччині, Угорщині, Японії, Кореї, Мексиці, Нідерландах, Польщі, Південній Африці, Іспанії [18].

Поширеною податковою пільгою для МСП у зарубіжних країнах є зменшення податкових ставок (із податку на прибуток, податку на майно тощо) і обсягів податків. Так, податкове законодавство США передбачає дві групи ставок податку:

- 1) на прибуток для малого бізнесу — 15 % і 28 %;
- 2) для великих корпорацій — 34 % і 46 % (в умовах податкової реформи Д. Трампа (2018 р.) знижено до 21 %).

Зменшення обсягів податків характерне для В'єтнаму, зокрема для податку на прибуток на 30 % [4], що діє вже не один рік.

Окремо слід наголосити на прогресивній шкалі податкових ставок, які використовуються у США, Великій Британії, Австрії, Бельгії та Швейцарії. Цей підхід заслуговує на увагу при вивченні регресії податкових ставок для підприємств з найбільшими доходами [4]. Ідеться про прогресивно-регресивну шкалу. Саме вона сприяє запобіганню штучному стримуванню розвитку МСП та навмисному заниженню результатів їхньої фінансової діяльності;

2) *податкові пільги, які дозволяють зменшити суму податку, нарахованого з оподаткованого прибутку*. У другій групі пільг виділимо найбільш поширені форми податкових кредитів, зокрема на НДДКР, інноваційні впровадження, інвестиційну діяльність тощо. Зауважимо, що на відміну від відрахувань, які знижують оподатковуваний дохід (прибуток), податкові кредити зменшують безпосередньо податкові зобов'язання.

Із наведеного переліку податкових пільг, віднесених нами до другої групи, окремої уваги заслуговують кредити для проведення НДДКР. Як правило, вони надаються лише МСП або новоутвореним підприємствам (Франція, Данія) за дотримання законодавчих вимог. Так, у Франції податковим кредитом можна скористатися лише за визначеним списком, понесених витрат. До їхнього переліку зараховуються ті, що пов'язані з виробництвом нових видів продукції або освоєнням її аналогів, передбачають реалізацію або випробування пілотних проєктів тощо. При цьому сума затрат для МСП обмежена. З одного боку, граничною межею у 400 тис. євро на рік, а з іншого — ставкою податкового кредиту — 20 % від здійснених витрат. До того ж, невикористана сума кредиту відшкодовується протягом трьох років [18], завдяки її перенесенню на наступні звітні періоди.

Окрім означеного, у Франції передбачене поєднання форм податкового кредиту на НДДКР, насамперед, для новоутворених інноваційних МСП. Останні, зі свого боку, повинні дотримуватися вимог стосовно обсягу витрат на НДДКР (щонайменше 15 % від загальних затрат). Наголосимо, що інструмент зменшення відсотка (з 20 % до 15 % для інноваційних МСП) відповідає рекомендаціям Європейської комісії [20], адже в ЄС інноваційній діяльності традиційно надаються преференційні переваги.

Регуляторний тренд із використанням податкових кредитів для здійснення НДДКР, як наголошено вище, характерний і для Данії. Поширеною практикою в цій країні є використання податкових кредитів новоутвореними МСП. При цьому законодавство Данії не обмежує право на отримання податкового кредиту іншим компаніям, незалежно від їхнього розміру. Водночас податковим механізмом лімітується обсяг витрат на НДДКР (до 25 млн датських крон). У межах цієї суми дозволяється скористатися податковим кредитом. Так, за наявності податкового боргу в зазначеній сумі, спричиненій витратами на НДДКР, компанія сплачує лише 5,87 млн датських крон (23,5 %). Натомість різниця недоплаченого податку переноситься на наступні податкові періоди.

До особливостей податкових пільг другої групи відносимо умови визначення величини податкового кредиту та граничної суми витрат на НДДКР. В основу врахування податкового кредиту покладено розмір відсотка, який для МСП є вищим, як порівняти з великими підприємствами. Так, у Канаді за перші 3 млн канадських доларів витрат, понесених за програмою наукових досліджень і експериментальних розробок, малому бізнесу надається пільговий податковий кредит за ставкою 35 %. Натомість для інших суб'єктів господарювання використовується загальна ставка податкового кредиту (15 %).

Аналіз податкових кредитів у другій групі не обмежується наведеним переліком. До них необхідно додати й інвестиційні податкові кредити, які впливають на інвестиційну активність. Їхній обсяг, як правило, вираховується у відсотку від понесених витрат, що фіксуються або диференціюються. Серед важливих напрямів використання інвестиційних кредитів виділяємо інвестування МСП у визначені регіони для сприяння їхньому розвитку (Атлантичний регіон Канади через імміграційну кризу), у перспективні галузі (машинобудування в Японії), виробничі потужності (в Південній Кореї) тощо [17]. У деяких випадках інвестиційні кредити спрямовуються на визначене коло МСП, інших СГ із використанням диференційованих ставок (Чилі) тощо. Це дозволяє скористатися означеною пільгою як першим, так і другим СГ;

3) *податкові пільги, які передбачають звільнення від обов'язку сплачувати певний вид податку.* У третій групі для МСП визначено податкові пільги, які містять комбінований зміст (податкові канікули для окремих видів податків або їх груп, спрощений податковий режим із відміною деяких платежів із їх заміщенням ЄП тощо). Податкові канікули, як правило, мають більшу практичну цінність на етапах утворення та становлення МСП. Такий інструмент використовується у США, Німеччині, Франції, Швеції, Швейцарії, Румунії, Словаччині, Чехії [4], причому до переліку податків, від сплати яких звільняються СГ, належать і найбільш відомі з них (податок на прибуток, ПДВ, акцизний податок, відрахування із оплати праці тощо). Так, у Франції для новоутворених інноваційних МСП у першому році передбачено звільнення на 100 % від податку на прибуток і на 50 % — у другому. При цьому повинні дотримуватися вимоги щодо мінімальних витрат на НДДКР тощо.

Подібний механізм оподаткування зі звільненням від корпоративного податку передбачено в Ірландії для МСП, зареєстрованих після 14 жовтня 2008 р. Повне звільнення від його сплати надавалося за умови, що сума податкових зобов'язань з цього податку не перевищувала 40 тис. євро. За її перевищення — до 60 тис. євро, сума пільги диференційовано зменшувалася [17]. При цьому така податкова пільга пов'язувалася з внесками на соціальне страхування. Натомість їхня сума не повинна була перевищувати 5 тис. євро на одного працівника. До того ж, за наявності не більше восьми працівників у компанії. Означені види пільг доводять їхню доцільність для стимулювання підприємницької активності та збереження робочих місць у дрібному бізнесі.

Схожі звільнення у зарубіжних країнах характерні і для непрямого оподаткування, зокрема ПДВ. Так, в Англії, Франції, Німеччині, Швеції, Чехії [4] від його сплати звільняються суб'єкти господарювання з незначними обсягами реалізації, що характерно і для України. При цьому, як і в Україні, практикується добровільна реєстрація платником ПДВ. Остання, завдяки наданню права на виписування податкових накладних, об'єднує платників ПДВ і сприяє співпраці СМП із великим бізнесом, адже кожний із них рівною мірою має право скористатися податковим кредитом із податку на додану вартість.

Одним із напрямів активізації підприємницької діяльності у зарубіжних країнах є спеціальні податкові режими. Така податкова преференція використовується у низці країн (Франція, Угорщина, Італія, Мексика, Південно-Африканська Республіка, Туніс [7]), а також у деяких країнах пострадянського простору. Її наявність дозволяє заміщувати одним податком декілька із них. Так, у Вірменії сплата спрощеного податку з продажів (ставка від 7 % до 12 %) замінює ПДВ і податок на прибуток [4], причому в умовах дії спеціальних податкових режимів їхні суб'єкти користуються податковими пільгами, наданими для інших податків. Натомість право на використання податкових режимів для них не скасовується.

Отже, податкове регулювання розвитку МСП у зарубіжних країнах базується, головним чином, на охарактеризованих групах податкових пільг. Для порівняння зазначимо, що в Україні значна частина суб'єктів малого підприємництва знаходиться на спрощеній системі оподаткування, обліку та звітності. При обґрунтуванні її необхідності зазвичай наводяться аргументи, пов'язані з неспроможністю ринку, який потрібно активізувати. Наступним аргументуванням є те, що загальна система оподаткування ставить суб'єктів малого підприємництва в нерівні умови, як порівняти з великим бізнесом, через більші можливості останнього. До наведеного обґрунтування доцільно додати вагомість участі СМП у формуванні доходів місцевих бюджетів (рис. 3).

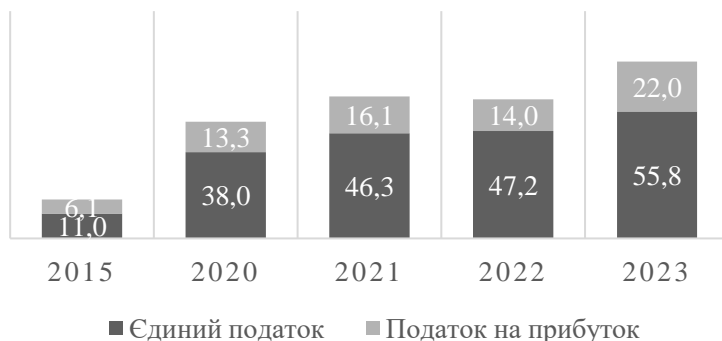

Рис. 3. Сплата ЄП і податку на прибуток СМП України, млрд грн

Примітка: складено за даними [11].

За даними рис. 3, простежується чітка динаміка зростання ЄП і податку на прибуток, сплачених СМП у 2015 році і 2020–2023 рр., причому така тенденція властива для обох видів податків. Водночас на збільшення надходжень від єдиного податку (на 0,9 млрд грн, або на 2 % у 2022 році, як порівняти з 2021 роком), позитивно вплинули зміни до ПК України, адже у цей рік в умовах воєнного стану суб'єктам господарювання надавалося право сплати ЄП за зниженою податковою ставкою (2 %). Відтак на засадах симбіозу кейнсіанської та некейнсіанської теорій підтверджено результативність державної підтримки розвитку малого бізнесу з використанням елементів податкової системи.

Тож використання в Україні спрощеної системи оподаткування має важливе регулювальне значення. Тому очікуване її скасування в післявоєнний період для юридичних осіб — СМП, як зазначено вище, є небажаним. Наслідки такого реформування передбачити нескладно. Насамперед, вони стосуватимуться, з одного боку, зростання варіації між показниками СМП України та ЄС (див. рис. 2), а з іншого — створення передумов для переходу малого бізнесу в тіньовий сектор. Ні першого, ні другого для країни, яка на шляху до євроінтеграції, допускати недоцільно, адже сучасні тенденції в податковій політиці ЄС й інших зарубіжних країн спрямовані, як доведено, на створення для малого бізнесу сприятливих податкових умов, серед яких — використання знижених податкових ставок, відтермінування податкових платежів, звільнення від оподаткування окремих категорій платників податків тощо.

З огляду на означене, виділимо деякі орієнтири з удосконалення оподаткування СМП і МСП в Україні в післявоєнному періоді, до яких відносимо такі:

— збільшення межі граничного доходу для застосування спрощеної системи оподаткування через фіксацію мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму з 2025 року;

- запровадження в загальній системі оподаткування диференційованих податкових ставок з податку на прибуток, залежно від бази оподаткування та тривалості функціонування новоутворених МСП (до 3-х років);
- закріплення за СМП комплаєнс-менеджерів для посилення консультування, запобігання мінімізації податків, а відтак і підвищення рівня довіри цієї категорії платників податків до податкових органів.

Висновки. Узагальнення показників діяльності й особливостей застосування податкових преференцій в оподаткуванні СМП у нашій державі й деяких зарубіжних країнах дозволяє визначити такі напрями.

1. Частка кількості СМП у структурі суб'єктів господарювання України майже досягла рівня країн Європейського Союзу (95,3 % проти 99,1 % у 2023 році). Суттєвою є різниця між чисельністю зайнятих осіб у малому бізнесі в Україні і ЄС (27,5 % проти 47,5 %) та обсягами реалізації продукції СМП (19,8 % проти 49,1 %). Показники діяльності СМП у післявоєнний період відновлення України доцільно покращувати за рахунок використання гнучкої системи податкових пільг в оподаткуванні суб'єктів малого підприємництва.

2. Запровадження гнучких податкових пільг з урахуванням досвіду зарубіжних країн виділяємо як важливий напрям в удосконаленні загальної системи оподаткування СМП і МСП в умовах післявоєнного відновлення України. До узагальненого кола пільг відносимо уведення диференційованих податкових ставок у податку на прибуток для новоутворених МСП (до 3-х років), залежно від величини бази оподаткування та тривалості функціонування; використання податкових кредитів для стимулювання НДДКР та інвестиційної діяльності у визначених регіонах післявоєнного відновлення; дослідження проблемних для СМП і МСП питань у податковій справі (на зразок здійснюваних Генеральним директором ЄС); зосередження уваги на зменшенні податкового навантаження та спрощенні адміністрування податків; усунення необігрунтованих трансакційних витрат через складні податкові правила загальної податкової системи.

3. Спрощені режими оподаткування використовуються для МСП і СМП у зарубіжних країнах із заміщенням як прямих, так і непрямих податків, що загалом не позбавляє платників права обирати означену податкову преференцію. Спрощену систему оподаткування в Україні як сприятливу податкову преференцію регулювання розвитку СМП і МСП пропонуємо залишити у післявоєнний період. Натомість в умовах воєнного стану слід збільшити межі граничного доходу платникам ЄП для недопущення штучного зменшення його обсягів (через фіксацію мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму з 2025 року), закріпити за СМП комплаєнс-менеджерів для посилення консультування та запобігання мінімізації податків.

Таким чином, розвиток суб'єктів малого підприємництва, як і покращення показників їхньої діяльності у післявоєнний період відновлення України, є вагомим індикатором для української податкової системи, а відтак — і подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Лаврова-Манзенко О., Уманська В., Манзенко Є. Реалії та перспективи оподаткування малого бізнесу в Україні. *Управління змінами та інновації*. 2024. № 9. С. 55–59. <https://doi.org/10.32782/СМІ/2024-9-11>.
2. Roman T., Marcu N., Rusu V. D. et al. Tax Payment and the Performance of SMEs: A Longitudinal Analysis on EU Countries. *Sustainability*. 2023. № 15. 927. <https://doi.org/10.3390/su15020927>.
3. Скрипник С. Огляд новацій та перспектив розвитку системи обліку та оподаткування бізнесу. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 330 (3). С. 377–382. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-60>.
4. Sidelynkova L., Ovsiuk N., Savastieieva O. et al. Tax Incentives in the System of State Financial Support of Economic Entities. *Economic Affairs (New Delhi)*. 2022. Vol. 67, Iss. 4. Pp. 653–659.. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2022.31>.
5. Slatvinska M., Chyzhova T., Grytsay O. et al. Analysis and Justification of the Choice of a Simplified Taxation System for Sustainable Development of Small and Medium-Sized Businesses. *Economic Affairs (New Delhi)*. 2022. Vol. 67, Iss. 4. Pp. 589–600. <https://doi.org/10.46852/0424-2513.4.2022.25>.
6. Anesa M., Bressan A. SMEs tax minimization as shared responsibility. *Critical Perspectives on Accounting*. 2024. Vol. 98. 102698. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2023.102698>.
7. Mas-Montserrat M., Colin C., Brys B. The design of presumptive tax regimes in selected countries, *OECD Taxation Working Papers*. 2024. № 69. <https://doi.org/10.1787/58b6103c-en>.
8. Добрунік Т. Спрощена система оподаткування: фіскальна значимість та пріоритети розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-10>.
9. Синчак В. П. Податкові обмеження у спрощеній системі оподаткування як інструменти податкового регулювання розвитку малого підприємництва. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1. С. 408–425. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: <https://t.ly/cbG3g>.
10. Financing SMEs and entrepreneurs 2022: an OECD scoreboard. 2022. *The Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://t.ly/sF12H>.
11. Виконання бюджету за доходами. *Міністерство фінансів України. Державний веб-портал бюджету для громадян*. URL: <https://t.ly/NPNnw>.
12. Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2012–2023). *Державна служба статистики України*. URL: <https://t.ly/A9DE7>.
13. Показники діяльності суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва (2010–2023). *Державна служба статистики України*. URL: <https://t.ly/eD-gS>.
14. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2023). *Державна служба статистики України*. URL: <https://t.ly/9yskQ>.
15. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2023). *Державна служба статистики України*. URL: <https://t.ly/2H1ja>.

16. Оцінка показників доходів бюджету за 2022 рік. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://t.ly/HgG-M>.
17. Enterprise statistics by size class and NACE Rev. 2 activity (from 2021 onwards). *Eurostat*. https://doi.org/10.2908/SBS_SC_OVW.
18. Taxation of SMEs in OECD and G20 Countries (05.09.2015). OECD Tax Policy Studies, № 23, OECD Publishing, Paris, 2015. *The Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264243507-en>.
19. Taxation of SMEs. Key Issues and Policy Considerations (12.10.2009). *The Organisation for Economic Co-operation and Development*. URL: <https://t.ly/JQ12o>.
20. A Study on R&D Tax Incentives: Final Report, 2014. *European Commission*. URL: <https://t.ly/AGpZA>.

Надійшла до редакції 12.11.2024
Рекомендовано до друку 23.12.2024

Viktor P. SYNCHAK, Taras S. BODNAR
(*Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law*)

Pension Security Of Military Personnel In The System Of Social Funds Of Public Finance

The scientific article systematizes approaches to pension provision for military personnel in the system of social funds of public finances. The regulatory and legal framework of the pension provision system for persons discharged from military service is analyzed. Attention is focused on the constant growth of pension payments to persons discharged from military service. The dynamics of pension payments to military pensioners in Ukraine for the period 2017 -2023 and the first half of 2024 were analyzed. The organizational and legal approaches to the recalculation of pension payments to persons discharged from military service were summarized. The features of methodological approaches to the indexation of pensions to military pensioners were emphasized. The main indicators that affect the growth of pension payments when recalculating pensions for military pensioners are determined. Changes in the breakdown of types of pensions assigned to persons discharged from military service are shown. One-time payments to military personnel from the State Budget of Ukraine are highlighted and characterized. Social payments from the local budget of the Khmelnytskyi City Council to family members of the fallen defenders of Ukraine are described. One-time cash payments to military personnel and members of their families from the state and local budgets are identified as an important addition to the pension provision of military personnel and necessary financial support for their families. It is substantiated that one-time benefits should not be affected by personal income tax. An analysis of the pension provision of military pensioners in individual NATO member countries was carried out. The necessity of concluding bilateral international agreements with NATO member countries in the post-war period of reconstruction of Ukraine was proved. The expediency of obtaining access to the methodological study of pension programs of the Alliance countries and to the experience acquired by them for consideration in domestic practice was emphasized.

Keywords: *social funds, extra-budgetary social funds, public finances, pension system for military personnel, indexation of pensions for persons discharged from military service, recalculations of pensions for military pensioners, one-time payments to military personnel from state and local budgets.*